

כדי שיודע לכל שהוא רוצח.

משרבו המנאפים, פסקו המים המרים, שאין המים המרים בודקים את הסוטה אלא אם כן בעלה מנוקה מעון, (71) ולכן **רבי יוחנן בן זכאי הפסיקן** צוה שלא להשקותן, כי לא יבדקו את הסוטה אם גם בעלה נאף, **שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה, כי הם עם הזונות יפרדו, והיינו שאמר ה' שלא יבדקם במים כיון שאף בעליהם ינאפו כפרדים.**

משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, בטלו האשכולות, שהיו אנשים שהכל בהם, שהיתה תורתם שלימה בלי דופי שכחה ומחלוקת (72), ומצינו שאדם השלם בעיני ה' נקרא "אשכול" **שנאמר, אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי.**

יוחנן כהן גדול העביר בתקופתו הודית המעשר שלא יהיו מתודין בביעור מעשרות ביערתי הקדש מן הבית. והטעם מבואר

בגמרא שעזרא קנס את הלויים שלא עלו עמו מהגולה שלא יקבלו מעשרות, אלא יתנום לכהנים, ולכן לא יכלו בתקופתו לסיים ולומר בוידוי "וגם נתתיו ללוי".

אף הוא בטל את המעוררין שהיו הלויים אומרים על הדוכן עורה למה תישן ה', וביטלם שלא ישמע כביכול יש שינה לפני המקום. **ואת הנוקפין** שהיו שורטים את בהמות הקרבנות לפני שחיטתן שיפול דם על עיניהם ויהא קל לשחטן, וביטלם שלא יראו כבעלי מומים, והתקין טבעות להחזיק את הבהמה בשעת השחיטה.

עד ימיו של יוחנן כהן גדול היה פטיש מכה מ-ב **בירושלים** בחולו של מועד היו הנפחים עוסקים במלאכתן לצורך דבר האבד, והוא ביטלן, מפני שקולם נשמע למרחוק ואין הכל יודעים שמלאכתן רק לצורך דבר האבד, ובאים לידי מכשול, וגם שהקול מפרסם מלאכתן והוא זלזול למועד.

ובימיו אין אדם צריך לשאול את חבריו על

כך התקוטט גם שלא כדין ולא קראו לו פרישה שראוי לפרוש ממנו, ואחר כך התקלקל יותר והחל לרצות, וקראו לו בן הרצחן.

71. הרמב"ם [פ"ג מסוטה] ביאר שכיון רבו הסוטות שגם בעליהם חטאו, לא היו המים בודקין אותן והיו מספרות לחברותיהן שאין המים פועלים כלל, והיה חילול ה', ולכן הפסיקן ריב"ז.

אך מדברי הרמב"ן [במדבר ו' כ'] משמע שפסקו מעצמם, וגם לא בדקו את שאר הנשים אף שבעליהן לא חטאו, שכתב שהיה זה נס ופלא קבוע בישראל כשהיו רובם עושים רצונו של מקום, ופסק הענין משעה שנתקלקלו

בעבירות, וכן הביין בכוונתו ר' ירוחם [בדעת תורה ויקרא ע"א].

ולדבריו צריך לבאר משנתינו שפסקו מעצמם, ולכן הפסיקן רבי יוחנן שלא ימחקו את מגילת הסוטה ושם שמים שבה שלא לצורך. וכדבריו משמע בירושלמי כאן, שדרש שהמים אינם בודקין מהפסוק והיתה לאלה בקרב עמה, ולא בזמן שעמה פרוצים, ומשמע שתלוי בציבור ולא בבעלה בלבד.

72. כך פירש"י בגמרא, ובמשנה כתב שעד ימיהם לא היתה מחלוקת בין חכמי ישראל, שכולם היו אומרים דברים כנתינתן מסיני, והם היו הראשונים שנחלקו בהלכה. והרמב"ם פירש

נמצא החורג שאין עריפת העגלה פוטרת אותו ממיתת בית דין, תלמוד לומר ולא ירין לא יכופר לדם אשר שפך בה, כי אם בדם שפכה (73).

שנינו במשנה, **עד אחד אומר ראיתי את החורג ועד אחד אומר לא ראית לא היו עורפין**.

ודייקנן, **טעמא דמכחיש ליה העד שכנגדו, לכן העד הראשון לא נאמן ועורפין, ומשמע הא אם לא היה מכחיש ליה עד אחד, היה העד הראשון מהימן שראה את החורג, ועל פי עדותו לא היו עורפין**.

והוינן בה **מנהני מילי** שעד אחד נאמן בעדותו לפטור מחיוב עגלה ערופה, **דתנו**

הדמאי, אם הוא מעושר או לא, מפני שהתקין שכל הלוקח מעם הארץ יעשר רק תרומת מעשר ומעשר שני, ועד ימיו היו מבררים אם המוכר נאמן לעשר, ואם לא היה נאמן לא היו קונים ממנו כיון שהוצרכו לעשר כל המעשרות מספק, והוא תקן שיוציאו רק ההפרשות שיש בהם עוון מיתה, ולא יוציאו מעשר ראשון ומעשר עני שיכולין לומר ללוי ולעני הבא ראיה שהוא טבל וקבל מעשרותיך, ומזמנו החלו לקנות אף אצל עמי הארץ, ועשרו שוב תרומת מעשר ומעשר שני בלבד (א72).

גמרא:

תנו רבנן, מנין שאם נערפה העגלה ואחר כך

שאשכולות הוא כינוי לאדם הכולל המדות המעלות והחכמות לפי מיניהם.

והגרה"ח מולאז'ין [ברוח חיים פ"א משנה א'] ביאר על פי המדרש [ויק"ר ל"ו] על הפסוק ושדיך כאשכולות, מה אשכול כל הגדול מחבירו נמוך מחבירו, כן תלמיד חכם כל הגדול מחבירו עניו מחבירו, וכתב שעל ידי העונה זוכה אדם להכל, כמו משה רבינו שכל דרגתו היא בזכות ענוותנותו, ולו היה בדורינו אדם ענו כמשה, היה ודאי זוכה לתורה בשלימות.

ועיין עוד בתמורה [טו:], "כל האשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסי בן יועזר היו למדין תורה כמשה רבינו".

72א. כתב הרה"ק רא"צ מדינוב, בספרו בני יששכר [חודש כסלו] שיוחנן כהן גדול קיבל בשכר תקנותיו, את בנו מתתיהו החשמונאי, שבמעשיו השלים את תכלית תקנות אביו.

במעשה הנס שאירע לו, נודע לכל העולם, כי לא ינום ולא יישן שומר ישראל, כנגד תקנת

אביו לבטל את המעוררים.

כנגד ביטול הפטיש בחול המועד בירושלים, מפני זלזול המועד, זכה ובא על ידו מועד החנוכה, שנעשה בפרסומי ניסא, ואין עושין בו מלאכה בשעת הדלקת הנר.

בזכות שבימיו אין בן תורה צריך לשאול את עם הארץ על מעשרותיו, זכה להגביר תורה זו אורה, וגם שמן רומז לחכמה, והדליקו בו המנורה רמז לרוצה להחכים ידירים, כידוע.

ועיין שם עוד בביאור שכרו על הודיית המעשר וביטול הנוקפים.

73. במשנה הבאנו את דרשת הירושלמי, וכן פירש רש"י בחומש והרע"ב על המשנה. וכן כתב גם הרמב"ם שיהרג משום שנאמר ואתה תבער דם הנקי מקרבך. ובהגהות מיימוניות הקשה מסוגייתנו שהובא מקור מפסוק אחר. ובמשאת המלך על התורה, כתב שלכאורה יש נפקא מינה בין הדרשות לגבי רוצח בשוגג, כי לכפר בדם שפכו לא שייך אלא ברוצח במזיד,

העיד אחד שראה את ההורג, ובא אחר והכחישו הוכחשה עדות הראשון, ועורפין את העגלה.

ומתצינן, אמר לך עולא, תני במשנתנו "לא היו עורפין", ובאמת העד הראשון נאמן כשנים, ואין בכח העד שכנגדו להכחישו, וכן אמר רבי יצחק, תני לא היו עורפין. ואילו רבי חייא אמר, תני היו עורפין, וכמו ששנינו במשנתנו.

ומקשינן ולרבי חייא קשיא הקושיא דלעיל, דעולא אמר שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי הוא כשנים, יכול עד אחד להכחישו.

ומתצינן, לא קשיא, כאן במשנתנו ששנינו שהעד שאומר לא ראית יכול להכחיש את האומר ראיתי, מדובר באופן שבאו שניהם והעידו בבת אחת. דהיינו שבא העד המכחישו בתוך כדי דיבור של העד הנאמן,

רבנן, כתוב לא נודע מי הכהו, ודייקינן הא נודע מי הכהו, אפילו ההורג ידוע רק לאדם אחד בסוף העולם, לא היו עורפין.

רבי עקיבא אומר, מניין לפנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש, ואין הדיינים מכירין אותו את הרוצח, בכל זאת הדין שלא היו עורפין, תלמוד לומר שהזקנים אומרים, ועינינו לא ראו, ובאופן זה הלא בית דין ראו, ואף שאינם יודעים מי הוא אין חייבים בעגלה ערופה.

ומקשינן השתא דאמרת עד אחד נאמן לומר ראיתי את ההורג, ולפטור בכך מחיוב עגלה ערופה, אם כן אידך חד, העד שכנגדו, היכי מצי מבחיש ליה, והאמר עולא, כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים שנחשבת עדותו כעדות שני עדים בשאר עדויות (74), ואין דבריו של אחד שבא כנגדו, מתקבלים במקום שבא כנגד עדות של עד שנחשב כשנים, ולמה שנינו במשנתנו שאם

וכתב השב שמעתתא [ש"ו פ"כ] וכן ביאר הגר"ח, שהריטב"א סובר שעדותן בעדיות אלו קיבלה תורף מן התורה כעדות שני עדים, ואילו הרמב"ם סובר שנאמנים כעד אחד, אלא שהתורה האמינה רק לעד שאומר "ראיתי" ולא לעד שאומר "לא ראיתי" שעל כך לא נאמן עד אחד בעדויות אלו.

[ובזכרון שמואל סי' מ"א תמה שבעלה ערופה יאמן האומר לא ראיתי אף מדין ע"א באיסורין, ועיין בפלתי [ל"ט סק"ז] שממה שהוצרך פסוק לעגלה ערופה, אף שנאמן בה עד אחד באיסורין, מוכח שבא לומר שעד אחד נאמן בה כשני].

ולפי זה ביארו מה שאמר עולא שיש גזירת הכתוב שהעד הנאמן נחשב כשנים, כוונתו,

ומשמע שהשווג יתכפר בעגלה, אולם מהפסוק שהביאו הראשונים ואתה תבער דם הנקי, אפשר ללמוד שאף השווג אינו מתכפר בעריפת העגלה. ופסקו כהירושלמי, ועיין רש"י ותוס' בכתובות לז. ובנחל איתן [בסימן י"ז ב' ד'].

74. הריטב"א ביבמות [פח]. כתב שרק בעדות שצריך שנים והאמינתו תורה לאחד, חשוב הוא כשנים, אך בשאר איסורים שעד אחד נאמן, אינו כשנים ואחד יכול להכחישו. ודעת הרמב"ם שלפסולי עדות לא האמינה התורה כשנים אף בעדות סוטה ועגלה ערופה. ואם כן תמוה למה עד כשר נחשב כשנים, והרי רואים שאין צריך לעדות זו שנים, ונאמינו כעד אחד כמו שפסולים נאמנים.

ועדיין לא התקיימה עדותו בבית דין ולא האמינוהו כשנים.

ואילו **כאן** הכלל שאמר עולא שאין דבריו של אחד במקום שנים, מדובר באופן שבאו העד הנאמן והמכחישו **בזה אחר זה**, שכיון שהעיד העד הראשון, ונאמן כשנים, אין בכח עד אחד להכחישו.⁽⁸⁷⁴⁾

תנן במשנתנו, **עד אחד אומר ראיתי את החורה, ושנים אומרים לא ראית, היו עורפין.** ודייקנן **הא** חד אומר ראיתי וחד מכחישו ואומר לא ראית, **לא היו עורפין, תיובתא דרבי חייא**, שהעמיד משנתנו כשבאו בבת אחת, וכן גרס ברישא שעד אחד מכחישו ועורפין, ולדבריו יקשה למה שנינו שנים יכולים להכחישו והרי כבר שנינו שאפילו עד אחד יכול להכחישו, ופשיטא שנים יכחישוהו, ובהכרח שהמשנה באה להשמיענו כרבי יצחק שברישא לא היו עורפין, כי אין עד אחד נאמן במקום שנים,

ורק בשנים שהעידו נגדו והכחישוהו, עורפין. ודלא כרבי חייא.

ומתצינן, **ולמעמיך** שהמשנה באה להשמיענו כרבי יצחק, שעד אחד לא נאמן להכחישו, ולכן נשנית הסיפא שנים נאמנים להכחיש אחד, אף שפשיטא היא, ובאה רק לדייק ולהוכיח על הרישא, ואם כן **אימא סיפא, שנים אומרים ראינו את החורג, ועד אחד אומר לא ראיתם, לא היו עורפין,** והרי גם כאן יש לדייק שדוקא בשנים שאמרו שראו אין עד אחד יכול להכחישם, **הא** אם רק עד חד אומר ראיתי, וחד מכחישו, נאמן המכחיש והיו **עורפין**, וכיון שיש לדייק כך ויש לדייק להיפך, בהכרח שלא באה המשנה להשמיענו דיוקים אלו.

אלא מתניתין כולה בין באופן שאחד ראה ושנים הכחישוהו, ובין כשנים ראו ואחד הכחישם, מדובר **בפסולי עדות**, כגון נשים ועבדים שפסולים לשאר עדיות ונאמנים

כאילו לא העיד כלל, שהרי בתרי כנגד תרי קיימא לן שנשאר בספק, אך יש לומר שרק שני עדים האמינה התורה, ואף כשמכחישים עדותם, אינה בטלה, אלא יש להסתפק מי העדים האמיתיים, אולם בעד אחד שהוכחש, לא מצינו שהאמינתו התורה.

וכתב, שאין להוכיח ממה שעורפין בעד אחד שהוכחש בעגלה ערופה, שהרי עורפין גם בספק ולא רק כשלא היתה עדות כלל, והראיה מדברי הרמב"ם הנ"ל, שאף שנחשב הראשון כשנים עורפין, וביאר דברי הרמב"ם שרצה לומר שאף אם השני גם חשוב כשנים, עורפין, שאף בתרי ותרי יערפו מספק.

ועיין בשב שמתתא [ש"ו פכ"א] שכתב שבהכחשת עד אחד, נחשב כמאן דליתא רק

שאפילו שהעד המכחיש אינו נאמן לומר לא ראית, עדיין עדותו קיימת, ויש כאן עד אחד בהכחשה, והראשון אינו נאמן אלא לענין העדות, אך איננו נאמן יותר מהמכחישו, וכמו שסובר רבי חייא שעדותו בטלה כשבאו בבת אחת, ולכן הוצרך לומר שהתורה האמינתו כשנים, דהיינו לענין הכחשה בלבד, ולפיכך בשאר איסורים שעד אחד נאמן בהם, אין הכדל בין הראשון לשני, ולא יועיל לראשון אם יחשב כשנים, כי השני נאמן על האיסור וההיתר אף שאינו מכחישו, ועיין עוד לעיל ל"א ב'.

74א. בתרומת הכרי [סימן ל"א] הסתפק באופן שעד אחד מכחיש עד אחד האם נשאר הענין בספק אם להאמין לעדות הראשון, או שנחשב

פסול, הולכין אחר רוב דעות, ושנים מכחישין אותו.

ותרצה לדרבי נחמיה הכי, שלא אמר כללו להשוות כשרים ופסולים בעדות עגלה ערופה, ואינו סובר שהולכים אחר רוב דעות אפילו הכחישו פסולים את הכשר, אלא כך צריך לבאר כוונתו, **רבי נחמיה אומר, כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הלך אחר רוב דעות, והמשך הכלל שנאמר לעיל ש"עשו שתי נשים באיש אחד" וכו', לא רבי נחמיה אמרו, אלא כך פירשוהו. ואמנם לא כך צריך לפרש דבריו, אלא כך, ועשו שתי נשים דוקא כשמכחישות באשה אחת, שמאמינים אותן ודינן כשני אנשים שהכחישו באיש אחד, אבל שתי נשים באיש אחד אינן נאמנות להכחישו, שהרי כי פלגא ופלגא דמי, שהוא עד אחד כשר, ואף שתי הנשים נחשבות רק כעד אחד.**

ולכן, אם באו בבת אחת הרי הוא כעד נגד עד. ונשאר המעשה בספק ועורפין, אך אם באו שתי הנשים אחר שהעיד עד אחד כשר והאמינתו תורה כשנים, אינן נאמנות להכחישו, שהן כעד אחד נגד שנים.

וכן באופן השני, אם העידו שתי נשים שראו את ההורג ובא עד אחד כשר והכחישם, נאמן להכחישם כעד אחד נגד עד אחד, והמעשה בספק ועורפין.

אך במשנתנו שנינו שלא היו עורפין, והיינו

לעדות עגלה ערופה, והמשנה באה להשמיענו באופנים אלו, שהלכה כדרבי נחמיה דאמר כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דעות ואין הברדל בין כשר לפסול, ולכן עשו דין שתי נשים שהכחישו באיש אחד שהעיד שראה, כדין שני אנשים שבאו להכחיש באיש אחד, שהשנים מבטלין דברי אחד, שאין דיני עדות בעגלה, ולכן הולכים אחר רוב דעות המעידים, שהרי כל העדויות שוות בנאמנותם, ואף עד אחד או פסול נאמן בה כשנים.

ואיכא דאמרי, כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא והעיד שראה ונאמן, אפילו מאה נשים באות להכחישו כי עד אחד דמיון, ואינן נאמנות להכחישו, מפני שהוא נאמן כשנים, והן כעד אחד שאינו נאמן להכחישו.

והכא ששנינו עד אחד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראית היו עורפין, ומשמע שמאמינים למכחישין, ואף שמדובר בפסולי עדות לפי רבי נחמיה, **במאי עסקינן, כגון דאתאי אשה מעיקרא**, וכיון שאף העד הראשון היה פסול נאמנים שני עדים פסולין לפוסלו.

ומדובר שבאו בזה אחר זה, כי אם באו בבת אחת אין צריך לטעם שהולכים אחר רוב דעות, שהרי עד אחד נאמן להכחיש עד אחד שבא עמו ביחד, וחידשה לנו המשנה שאף שבאו אחר שהעיד ונאמן, כיון שהעד היה

[סימן מ"ב] ובחידושי ר' אריה ליב [סימן פ"א] ובאשר לשלמה [תניינא י"ט, מ"ה], ושאר פרטי הסוגיא עיין לעיל דף ל"א ב'.

כשעד פסול נאמן להכחישו, ונפקא מינה שבהכחשת עד אחד לשבועה, ישאר ספק, ועיין עוד בשערי יושר [שער ז' פ"ב] ובזכרון שמואל

עוון נוקה האיש, והרי בעוון האשה הסוטה עסקינן. אלא בזמן שהאיש מנוקה מעוון ניאוף, בין מאשה אחרת, ובין מאשתו הסוטה האסורה לו, אז המים המרים בודקין את אשתו, ואם היא סוטה ממיתין אותה כאמור בפרשת סוטה.

אך אם אין האיש מנוקה מעוון אלא אף הוא חטא בעוון ניאוף, אזי אין המים בודקין את אשתו, ואין הוכחה ממה שלא מתה בשתיית המים, שנקיה היא מעוון ואינה סוטה, וכן מצינו שהכתוב אומר, לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו'.

והוינן בה מאי בא התנא להוסיף כשהוכיח גם מ"ואומר", ומבארין, שכוונת התנא לומר, וכי תימא עוון דידיה, אין, שרק עוון הבעל מונע את בדיקת אשתו במים המרים, ואילו עוון דבניה ודבנותיה, ילדי הבעל, לא ימנע עוונם את בדיקת אשתו, לכך הביא התנא תא שמע, לא אפקוד את עוון נשותיכם, ולמה, כעונש לבעל-האב על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה (76).

ומהמשך הפסוק הביא התנא לומר, וכי תימא שרק כשיש לבעל עוון אשת איש, אין, אין המים בודקים, ואילו אם יש בידו

באופן שגם העד האחד שבא כנגד שתי הנשים, היה עד פסול, ולכן הולכין אחר רוב דעות ונאמנות הראשונות בעדותן, ונודע ההרוג על פיהם ואין עורפין.

ומקשינן, אם כן שכל האופנים במשנה הם בפסולי עדות, יקשה, ותרתי אופנים. בפסולי עדות למה לי, ומתצינן, מהו דתימא, כי אזלינן בתר רוב דעות, רק לחומרא, להאמין את המכחישים כדי שיתקיים דין עגלה ערופה, אבל לקולא באופן ששתיים מעידות שראו, הוה אמינא לא נלך אחר רוב דעות כי על פי עדותן אין מביאין עגלה ערופה, קא משמע לך, שבכל עדות פסולי עדות בעגלה ערופה הולכין אחר רוב דעות.

שנינו במשנה, משרבו הרוצחין וכו'.

תנו רבנן, משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה, לפי שאינה באה אלא על הספק, ולכן משרבו הרוצחנין בגלוי בטלה עגלה ערופה (75), שהיו רואין מי ההורג, וברוב המקרים היה אחד בסוף העולם שידע מי הכהו, ואף שלא העידו, אין עורפין.

שנינו במשנה, משרבו הנואפין וכו'.

תנו רבנן, ונקה האיש מעוון, ודרשינן מאיזה

לא דנו דיני נפשות, כדאמרינן בעבודה זרה [ח]. שגלתה סנהדרין, ושוב לא היתה תועלת זו בעגלה ערופה, ולכן לא הביאוה.

ובכן ביאר את הכפילות שאמרו שוב "משרבו הרוצחנין בגלוי", שהכוונה היא שכיון שלא דנים לא יראו והרגו בגלוי.

76. שיטת רש"י בכמה מקומות, שהבעל אינו

75. רש"י במשנה פירש שהיו מכירין בהן מי רגיל להרוג [ועיין ביאור חסדי דוד על התוספתא פי"ד].

והקשה הרש"ש שהרי כשרבו הרוצחין שוב לא ידעו מי הרוצח וחוזר הספק ויביאו עגלה ערופה.

ופירש שכיון שמטרת עגלה ערופה היא לגלות את הרוצח ולדונו, ואילו כשרבו הרוצחים

וכיון שלא הטריחו את עצמם לעיין בהלכות איסור והיתר ולהורות לציבור את הדין לאשורו, נתקלקלו המעשים, וכיון שכך, אין נחת רוח להקב"ה בעולמו, ואין נוח להקב"ה בעולם שברא.

משרבו רואי פנים בדין, שמטים את הדין לטובת העשיר, בטל הפסיקו לקיים את האיסור (78) לא תגורו מפני איש, ופסק, קיום האיסור לא תכירו פנים במשפט, ופרקו עול שמים מעליהם, ונתנו עליהם עול בשר ודם. שהשתעבדו לעשירים ועשו ככל רצונם, מפני שנשאו להם פנים (79).

משרבו לוחשי לחישות בדין, אלו עורכי

רק עוון דפנויה, לא, אין עווננו מונע את בדיקת אשתו, תא שמע, כי הם הבעלים עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו וגו', ומשמע בין באשת איש ובין בפנויה.

ומבארין המשך הפסוק, מאי, ועם לא יבין ילבט, [ילבט, פירושו יכשל בסכלותו – רמב"ן עה"ת בפרשת סוטה], אמר רבי אלעזר אמר להם נביא לישראל, אם אתם מקפידין על עצמכם שלא להכשל בעוון ניאוף מים בודקין את נשותיכם, ואם לאו אין המים בודקין נשותיכם.

משרבו בעלי הנאה, ואין מטריחין את עצמם לעיין בדין, מתוך כך נתעוותו הדינים, (77)

[פ"ו] שאחד ממ"ח קניני התורה הוא במיעוט תענוג, וכיון שהיו מתענגים ולא קנו שלימות בתורה התעוותו להם הדינים.

78. ביארנו כפשטות המשמעות, ואולי ניתן לבאר כמו המשמעות בפסקאות הקודמות, שמכיון שרכו אלו, נענשו ופסקו המעלות, ונבאר על פי מה שיסד רבינו יונה בשערי תשובה [שער ג' אות ל"ג] שהדיין מחויב להאמין שלא יכול לבא לו נזק בעקבות הדין שפוסק. ואולי כיון שהכירו פנים שלא כדין, בטל מהם הבטחה זו, ויש להם לירא שמא ינזקו על ידי בעל דין.

ומהר"ל [בנתיב הדין] כתב שבטל אפילו מהכשרים, וכשמתחילים בחטא זה הכל נמשכים אחריו, וקרוב הדבר להתבטל אפילו מהדור שלאחריו. ובטל לא תגורו לגמרי מן הדורות.

79. כך ביאר מנחת בכורים על התוספתא, ובפשוטו היה נראה שכיון שפרקו עול מלכות שמים, נתנו עליהם משמים עול בשר ודם, כמו שמצינו באבות [פ"ג] שהפורק ממנו עול תורה נותנין עילו עול מלכות. והמאירי כתב שפרקו

נקי מעוון, רק באופן שבא על אשתו אחר שנסתרה. ודעת הרמב"ם שאם בעל הבעל ביאה אסורה מימיו גם כן נקרא אין מנוקה מעוון. והרמב"ן על התורה הביא שיטותיהם והסיק שמשוגייתנו משמע שאפילו אם רק בניו או בנותיו חטאו, נקרא אינו מנוקה מעוון, [ועיין בהערה 71] והמשנה למלך [בפ"ד מסוטה ה"ח] התפלא על רש"י והרמב"ם ממסקנת הסוגיא, ודן אם תועיל תשובה לנקות האיש מעוון כדי שתועיל הבדיקה.

ובמאירי כתב שרש"י ורמב"ם סוברים שרק האיש צריך להיות מנוקה מעוון, וביאור הסוגיא שאם חטא באחרות או שבניו ובנותיו חוטאים ואינו מוחה בהם, אנו חוששים שבא גם על אשתו אחר שנסתרה, ולפי זה מובן שלא תועיל לו תשובה, שהרי חוששין שמא בא עליה, ועל זה ודאי לא תועיל התשובה לבודקה, ועיין מנחת חינוך [מצוה שס"ה, ט"ו] שדן אם שכח חטא בניו בעת ההשקאה אם תועיל הבדיקה, ואם עוון בנים מונע את בדיקת המים.

77. ביאר הגרי"ש אלישיב על פי המשנה באבות

אפילו אינשי ביתיה לא מיקבל אפילו אשתו מבזה אותו. **שנאמר, גבר יהיר ולא ינוה, ומבארינן, "לא ינוה"** שיתבזה אפילו **בנוה שלו** ואם כן איך מצאו חן בעיני בנות ישראל שרצו להנשא להם.

ומתצינן **מעיקרא** כשראו חכמתם כפי שהתחזו כלפי חוץ, **קפצה עליהו** כל בת ישראל להנשא לו, אך הכתוב מגלה כי **לפרף** כשגילתה בביתה את יהירותו, **מיתזיל עליהו** ונמאס על אשתו.

משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים, שכופין הדיינים את הבעלי בתים שמבינים במסחר, להתעסק בסחורתם לטובת הדיינים, ובתמורה לעיסוקם בסחורתם, כשבאים הבעלי בתים לדין, הדיינים מטים את הדין לטובתם, וכתוצאה מכך, **רבה השוחד והטיית משפט ופסקה טובה. משרבו** האומרים זה לזה **מקבלני טובתך**, ובעדה **מחזקני טובותיך** אחזיק לך טובה, כתוצאה מכך **רבו איש הישר בעיניו יעשה**, שלא חששו שמה יתבעום לדין, מאחר שעשו טובות לדיינים, והם החזיקו להם טובה, ופסקו לטובתם, ומאז **שפלים הוגבהו והנבזים הושפלו**, ולא ניכרו המעמדות, כיון שהדין נקבע לפי החזקת טובה זה לזה, וכתוצאה מכך **מלכותא**, מלכותם של ישראל, **אזלא ונולא** הולכת ומתנוולת.

משרבו צרי העין שאינם רוצים שיהנו אחרים מממונם, ו**טורפי טרף**, גזלנים, רבו **מאמצי הלב** אנשים שלא התייחסו לשוועת עניים ולא ריחמו עליהם, ו**קופצי ידים** **מלהלוות** שלא הסכימו להלוות לחבריהם.

הדין שלוחשים לדיינים כיצד לזכות או לחייב את הנידון, **רבה הרון אף בישראל** שעל הטיית הדין נאמר אם ענה תענה, וחרה אפי וגו', ו**נסתלקה השכינה**, שהיא שורה בבית דין, כאמור, אלוהים נצב בעדת אל, אך רק כשדנים כדין תורה, כאמור בסוף הפסוק **בקרב אלוהים ישפוט**, ולכן כשרבו לוחשי לחישות להטות הדין, הסתלקה השכינה מבית דין.

משרבו אנשים שנאמר עליהם אחרי בצעם לבם הולך, כתוצאה מכך **רבו האומרים לרע טוב ולטוב רע**, שמשבחים את הרשעים ומגנים את הצדיקים. **משרבו האומרים לרע טוב ולטוב רע**, כתוצאה מכך **רבו הוי הוי בעולב**, ששאר הפסוקים אחרי הכתוב האומרים לטוב רע, מתחילים בהוי, ומנויים בהם כמה חסרונות.

משרבו מושבי הרוק, מאריכים רוקם, ועושים כך ממדת גאווה שבהם, וכתוצאה מכך, **רבו היהירים** בעלי גאווה מרובה, ו**נתמעטו התלמידים**, שגסות הרוח גורמת עניות בתורה, והתורה חוזרת על **לומדיה**, דהיינו מחפשת אולי תמצא מי ראויים להיות לומדיה.

משרבו היהירים ומתוך גאותם מראים עצמם כחכמים, החלו **בנות ישראל להנשא ליהירים**, וטעו בהם וחשבום כחכמים, כפי שהראו את עצמם, מפני שאין דוריננו רואה **אלא לפנים**, מה שנראה כלפי חוץ.

ומקשינן **איני**, איך חפצו להנשא להם, והאמר **מר, האי מאן דמיהר אדם שמתיהר**,

לפנים והם לאחור, והכל בלשון הפוכה לטוב, והכוונה, שהגויים היו למעלה ולפנים.

שנינו במשנה, משמת יוסי בן יעזר, בטלו האשכולות.

ומבארין, מאי "אשכולות", אמר רב יהודה אמר שמואל, נוטריקון הוא של איש שהכל בו, שיודע את התורה לאמיתה, בלא דופי שכחה ומחלוקת. [ובתמורה טו: פירש רש"י, תורה ויראת חטא וגמילות חסדים].

שנינו במשנה, יוחנן כהן גדול העביר את הודיית המעשר וכו'.

והוינן בה, מאי טעמא ביטל בתקופתו (80) את אמירת הוידוי בביעור מעשרות, אמר רבי יוסי בר חנינא, לפי שאין נותנין אותו בתיקונו, דהרי רחמנא אמר דיהבי מעשר ראשון ללויים, ואנן קא יהבינן לכהנים, מעת שקנסם עזרא על שלא עלו עמו מהגולה.

ולכן אי אפשר לומר בוידוי, "וגם נתתיו ללוי ככל מצותיך אשר צויתני", ועל כן ביטל את אמירת הוידוי כולו.

ומקשינן ולודי אשאר מעשרות, על מעשר שני ועל מעשר עני, שהעלם לירושלים או נתנם לעניים כדין.

ועברו על מזה שכתוב בתורה, השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו' ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו.

משרבו נשים שהלכו נטויות גרון, ומשקרות עינים צובעות עיניהם כדי שיסתכלו בהן, רבו הנשים שהשקום בעליהם מים המרים, אלא שפסקו להשקותם מאחר שלא היו המים בודקים, וכדלעיל.

משרבו מקבלי מתנות, נתמעטו הימים ונתקצרו השנים של חיי האדם, דכתיב ושונא מתנות יחיה.

משרבו זרחי הלב שלא הטו אזנם לשמוע דברי רבם, מפני גבהות לבם, אלא היו סומכים על בינתם לדקדק בשמועתם, כתוצאה מכך רבו מחלוקות בישראל שכל אחד הביין מה ששמע כפי דרכו.

משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן, רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות, שבתקופתם גברו הגזרות ועול המלכות, ולא יכלו לתת לבם לברר דברי החולקים, ועם מי הצדק.

משרבו מקבלי צדקה מן העובדי כוכבים, היו ישראל למעלה והם הגויים למטה, ישראל

נותנים ללויים. והבאי את תקנת יוחנן כהן גדול שהיה זמן רב אחר עזרא, ועדיין תיקן שלא יתודו שנתנו ללויים, ועיי"ש בכסף משנה שדייק לשון הרמב"ם בתקנה זו [בפי"א הי"ג] שתקנו כן ב"זמן שהיו נותנין מעשר לכהנים", ולא כך כתב "שלא היו נותנים אלא לכהנים".

ועיין חזון איש [דמאי ב'] שכתב שאפילו נתן מעשרותיו ללוי אינו מתוודה, שלא לכייש את מי

80. ביבמות [פ"ו ב'] ובעוד סוגיות נחלקו תנאים אם עזרא קנס שלא יתנו כלל ללויים או שיתנו גם לכהנים, ועיין ברמב"ם [פ"א ממעשר ה"ד] שכתב שעזרא קנס את הלויים בזמנו, והכסף משנה כתב שאחר זמנו מי שרצה נתן לכהנים, ומי שרצה נתן ללויים.

והר"י קורקוס האריך לדחות הוכחות התוס' [בכתובות ובבבא בתרא] שאף אחר תקנת עזרא